

Cd – Charakteristika studijního předmětu			
Název studijního předmětu	Speciální pedagogika I.		
Typ předmětu	Povinný	doporučené období	4.
Rozsah studijního předmětu	1 + 1	hod. za týden	
Jiný způsob vyjádření rozsahu			
Způsob zakončení	Zápočet	Forma výuky	P + S
Další požadavky na studenta	Aktivita, reflexivní práce s poznatky a jejich aplikace e v praxi.		
Vyučující	PhDr. Mgr. Libor Novosád, PhD. (Katedra křesťanské sociální práce, CMTF UPOL)		
Stručná anotace předmětu	<p>Cíl</p> <p>Předmět přiblíží studentům jak obecnou pedagogiku, tak především speciální pedagogiku, její předmět, členění, metody a oborové i mezioborové souvislosti. Poukáže na význam edukace v životě člověka v procesu socializace i emancipace v kontextu jeho osobního a sociálního fungování. Seznámí studující se základními pojmy jako je např. vrozené a získané postižení, zdravotní znevýhodnění, vztah zdraví-nemoc-postižení, sociální či sociokulturní znevýhodnění, handicap, předsudek, (re)habilitace, integrace, inkluze, abilitace, empowering aj. s tím, že bude akcentován jejich vztah k soc. práci, a rovněž s východisky přístupu k lidem s postižením.</p> <p>Způsobnosti</p> <p>Orientace v základních teoretických i praktických východiscích a pojmech speciální pedagogiky.</p> <p>Požadavky</p> <p>Vypracování zápočtové tematické práce (reflexe) na 3 – 5 str. textu, orientované na některé z probíraných témat nebo dle zadání vyučujícím. Samostudium z doporučených zdrojů. Písemný závěrečný test.</p> <p>Rámcový rozpis učiva</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pedagogika jako teoretický základ i praktická aplikace v procesu výchovy a vzdělávání > edukace. Vymezení edukace v rámci pomáhajících profesí se zřetelem k sociální práci. Interakce a souvislosti mezi edukací a sociálním fungováním jedince. Vzdělání jako prostředek eliminující riziko sociálního vyloučení a chudoby. 2. Formální a neformální učení i vzdělávání, vztah mezi učením a vzděláváním. Cíl a obsah edukace – složky žádoucí gramotnosti (trivium, morální, sociální, čtenářská, občanská, právní, počítačová atd.). 3. Vzdělávací systém ČR, vzdělávací politika, legislativa. Typologie škol a vzdělávacích institucí. Edukační možnosti osob s postižením v ČR. 4. Systém pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství v ČR. Individuální vzdělávací plán – ŠVP-RVP-IVP. 5. Speciální pedagogika jako pomáhající obor i vědní disciplína – předmět, cíl, cílové skupiny a mezioborové vztahy. Její členění (kategorie/disciplíny speciální pedagogiky) a teoretická východiska i praktické aplikace. 6. Společenské postavení a postoje vůči lidem s postižením – vývoj a současnost. Medicínský-sociální a kulturní model postižení. Vztah k sociální práci. 7. Likvidace, segregace, adaptace, integrace-inkluze. Fascinace „monstrem“, stigma, předsudky, nálepkování, paušalizace, haló efekt aj. versus mainstreaming, integrace, inkluze, people in first. 		

Nepředpojatost versus diskriminace.

8. Základní pojmy: vada-orgánová nebo funkční porucha-vrozené nebo získané postižení-handicap.
9. Postižení a speciální vzdělávací potřeby. Speciálně pedagogické metody – reedukace, kompenzace, ucelená/koordinovaná rehabilitace, holistický přístup, komplexní pojetí socializace. Disability studies.
10. Speciální pedagogika osob s tělesným postižením a zdravotním oslabením, typologie, přístupy a komunikace, možnosti edukace, psychologické a sociální souvislosti. Kompenzační pomůcky.

Informace k dálkové formě studia

Rozsah konzultací (soustředění)

5 x 1 h.

hodin za období

Rozsah a obsahové zaměření individuálních prací studentů a způsob kontroly

Vypracování zápočtové tematické práce (reflexe) na 3 – 5 str. textu, orientované na některé z probíraných témat. Samostudium z doporučených zdrojů. Písemný závěrečný test.

Studijní literatura a studijní pomůcky

Povinná

Grecmanová, H., Holoušová, D. Pedagogika. Olomouc: Vydavatelství UP, 2006.

Michalík, J. a kol. Zdravotní postižení a pomáhající profese. Praha: Portál, 2011.

Národní plán podpory vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením 2015-2020.

Novosad, L. Tělesné postižení jako fenomén i životní realita. Praha: Portál, 2011.

Novosád L.: K průsečíkům a souvislostem speciálně pedagogické podpory a sociální práce (Inklusivní vzdělávání ve vybraných interdisciplinárních souvislostech). In: Kaleja, Martin, Zezulková, Eva: Inklusivní vzdělávání v globálních a v užších kontextech: Terciární vzdělávání - otázky k inkluzi. Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2014. 200 s. ISBN 978-80-7464-660-7.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. (a novější) rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Slowík, J. Speciální pedagogika. Praha: Grada, 2007.

Doporučená

Bartoňová, M., Vítková, M. Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Brno: Paido, 2007.

Čábalová, D. Pedagogika. Praha: Grada, 2011.

Jankovský, J. Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením. Praha: Triton, 2000.

Pipeková, J., a kol. Terapie ve speciálně pedagogické péči. Brno: Paido, 2001.

Průcha, J. Alternativní školy a inovace ve vzdělávání. Praha: Portál, 2004.

Novosad, L. Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním vyloučením. Praha: Portál, 2009.

Platná školská a sociální legislativa

Konz. 11. / 12. 2. (PS., KS) + 18. 2.(PS) 2016:

1. Pedagogika jako teoretický základ i praktická aplikace v procesu výchovy a vzdělávání > edukace. Vymezení edukace v rámci pomáhajících profesí se zřetelem k sociální práci. Interakce a souvislosti mezi edukací a sociálním fungováním jedince. Vzdělání jako prostředek eliminující riziko sociálního vyloučení a chudoby.
2. Formální a neformální učení i vzdělávání, vztah mezi učením a vzděláváním. Cíl a obsah edukace – složky žádoucí gramotnosti (trivium, morální, sociální, čtenářská, občanská, právní, počítačová atd.).
3. Vzdělávací systém ČR, vzdělávací politika, legislativa. Typologie škol a vzdělávacích institucí. Edukační možnosti osob s postižením v ČR.

4. Systém pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství v ČR. Individuální vzdělávací plán – ŠVP-RVP-IVP.
5. Speciální pedagogika jako pomáhající obor i vědní disciplína – předmět, cíl, cílové skupiny a mezioborové vztahy. Její členění (kategorie/disciplíny speciální pedagogiky) a teoretická východiska i praktické aplikace.

Ad 1.)

Pedagogika (vychází a je v interakci s: filozofií, psychologií, sociologií, demografií, sociální politikou, ekonomii, zdravotními vědami, antropologií aj.) je společenskou vědou o výchově a vzdělávání (! učení vs. vzdělávání). Zkoumá podstatu, strukturu a zákonitosti výchovy a vzdělávání jako záměrné, cílevědomé a soustavné činnosti formující osobnost člověka v jednotlivých životních etapách a nejrůznějších sférách života společnosti.

Primárním východiskem je vzdělatelnost každého lidského jedince, reflexe jeho potřeb, péče o jeho všestranný rozvoj a individuální přístup k němu.

Pedagogika = výchova + vzdělávání => edukace

Výchova je záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách jeho osobnosti, pojem má eticko-normativní nádech >>> výchova mravní, vlastenecká, estetická, citová, náboženská, výchova k rodičovství a manželství, výchova k míru, multikulturní výchova (= výchova ke kulturní, rasové aj. toleranci, otevřenosti a proti xenofobii; diverzita jako přirozený společenský princip) apod.

Vzdělávání je proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., realizovaný prostřednictvím edukačního procesu. Výsledek tohoto procesu by mohl být označen výrazem "naučenost", osvojenost, znalost, kompetentnost = způsobilost.

Výchova i vzdělávání jsou součástí socializace i jejím nástrojem.

Metodologicky a teoreticky z „obecné“ pedagogiky vychází:

- **Speciální pedagogika** = výchova a vzdělávání osob se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním, resp. jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami. Inkluzivní (mainstream) vs. segregované (tzv. speciální) vzdělávání.
- **Andragogika** = vzdělávání dospělých, rekvalifikace, profesní růst, celoživotní učení a vzdělávání >> **celoživotní vzdělávání** = nástroj pracovní konkurenceschopnosti a sociální orientovanosti jedince
- **Sociální pedagogika** = výchovné působení na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých. Je rovněž zaměřena na výchovu a pomoc rodinám s problémovými dětmi, na skupiny mládeže ohrožené drogami apod. patologickými jevy, na jedince propuštěné z vazby aj.
- **Gerontopedagogika** = vzdělávání seniorů, nástroj jejich bezpečnosti, zvládnání + adaptace, orientovanosti a životní pohody

Cílovou skupinou SpPg a SocPg jsou specificky rizikové, znevýhodněné nebo ohrožené jedinci a skupiny. To tyto pedagogické obory spojuje se sociální prací = komplexita žádoucích opatření a podpory. Zároveň se pedagogika i její obory, společně zejm. s psychologií a sociologií, podílejí na teoretickém základě spr a nacházejí uplatnění i v její metodologii. Součástí spr bývá i výchovná činnost, včetně tzv. nepedagogické výchovné činnosti v sociálních službách (zejm. rezidenční péče) – přímá práce s klienty.

!!! Sociální práce může zlepšovat podmínky pro život i edukaci jedince (potřeby, rodina, prostředí) a zvyšovat jeho šanci na občanské začlenění a pracovní uplatnění.

Pedagogika-edukace může přispívat k tomu, že jedinec získá takové znalosti a dovednosti, které mu pomohou k dobrému osobnímu i společenskému fungování, čímž se sníží riziko, že se v průběhu života stane klientem sociální práce.

Cíle edukace – usměrňování vzdělávaných a vytýčení úkolů, které je třeba splnit, čeho má být dosaženo >>>:

- cíle obecné – edukace rozumová, kognitivní, vědomostní, aplikační...
- estetické – vedení ke „krásnu“
- hodnotové – kvalitní hodnotový žebříček, žádoucí hodnoty a normy
- operační – využíváme u cílů obecných – prevence toxikomanie, sexuální výchova aj, moderní prvky vyplývající z proměn doby

Vlivy formující osobnost vzdělávaného (endogenní a exogenní)

Lidský jedinec vstupuje do prostředí jako **genotyp** s určitými vrozenými dispozicemi, předpoklady a vlohami, na které ovšem nemůžeme usuzovat. Rozpoznat lze pouze vlastnosti druhové a rodové: barva očí, vlasů, kůže, tělesná struktura, sklon k dědičným chorobám – ty dědí jedinec automaticky a nemůže je změnit. Ostatní vlastnosti děděné sekundárně se rozvíjejí až v adekvátním prostředí prostřednictvím edukace (např. nadání). Postupně genotyp měníme na **fenotyp** = rozvíjíme charakter, svědomí, intelekt, city, vůli --- a na vlastnosti organismu už můžeme usuzovat. V dětství převládají vlivy genotypu, později má větší význam prostředí. Neměli bychom nikdy jednostranně přeceňovat ani podceňovat ani vlivy genotypu ani vlivy prostředí. Jedinec není vůči prostředí bezbranný, protože se na něj adaptuje – dvěma způsoby: **akomodace** = aktivní, interakční přizpůsobení se vlivům prostředí a **asimilace** = pasivní podmaňování se prostředí, „splývání“, přejímání názorů a postojů (100% konformita = nulový osobní názor).

Prostředí

= prostor, obsahující množství podnětů působících na jedince a na které on určitým charakteristickým způsobem reaguje.

Prostředí – kulturní, přírodní, společenské

- a) přírodní pr. – pod širým nebem (= funkcionální výchova), pod střechem (působení rodiny – výchova citová a volní), vlastní. K realizaci svých cílů potřebuje každý prostor, který patří jen jemu, ve kterém se seberealizuje a uvědomuje si svou hodnotu a sebekoncepci.
- b) Kulturní, enkulturace = přenos kultury z generace na generaci
- c) společenské – celoživotní zařazování jedince do subkultury, ve které žije

Hlediska prostředí:

- a) podle velikosti prostoru – mikro-(rodina), mezo (škola) a makroprostředí (subkultura. ve kterém žijeme)
- b) podle jedince samotného – osobní (nejúžší rodina, základy sociability), lokální (dům, ve kterém žije, nejbližší okolí, vrstevníci, se kterými se stýká), oblastní (škola, zájmové iniciativy, pracoviště), celospolečenské (uvědomění si sounáležitosti k subkultuře, ke které patří)
- c) podle charakteru – venkovské (v dějinách pedagogiky bylo považováno za mravně nejčistší, protože na venkově k sobě mají lidé blíže a více se kontrolují navzájem), městské, velkoměstské (nabízí nejvíce nejkvalitnějších podnětů za předpokladu, že naučíme jedince si mezi nimi volit) a sídlištní (kvalitních podnětů obsahuje velmi málo a je prostorem pro řadu sociálně patologických jevů)
- d) podle povahy činnosti – obytné (=doma), pracovní (škola, pracoviště), rekreační (volný čas)

- e) podle frekvence podnětů – podnětově chudé (poskytuje podnětů málo, nízké kvality nebo žádné), podnětově optimální (využívá individuálních a věkových zvláštností, možností a schopností dítěte, poskytuje mu podněty adekvátní), prostředí přesycené (podnětů mnoho, reakci na ně jedinec nezvládá)
  - f) podle struktury a skladby podnětů – podnětově jednostranné (rozvíjí jenom jednu stránku lidské osobnosti), podnětově mnohostranné (rozvíjí intelekt, city a vůli harmonicky a všestranně)
  - g) podle kvality podnětů – podnětově zdravé prostředí, podnětově vadné (týrání, zneužívání, zanedbávání, gamblerství atd.)
- >>> zde edukace probíhá a mění se. **Podmínky (sociální, psychické, biologické) a prostředí lze pozitivně ovlivňovat metodami SPR.**

Rodina - typologie rodiny – primární a sekundární

- primární – otec, matka, děti, vztahy neformální, též rodina nukleární nebo rozšířená (+ prarodiče)
- sekundární – rozvětvené příbuzenstvo, vztahy formální
- rodina úplná X neúplná
- funkční rodina, tzn. že plní základní funkce – biologicko-reprodukční, výchovnou a ekonomickou
- dysfunkční rodina, tzn. že neplní některou z funkcí
- rodina afunkční, tzn. že neplní žádné funkce

Výchovné působení v rodině:

- demokratická rodina – klady a rizika
- aktuální otázky současného rodinného života – klesá sňatečnost, zvyšuje se věk reprodukce prvního dítěte, stoupá hodnota dítěte v rodině (s ohledem na zúženou reprodukci), dítěti jsou přiznávána stejná práva jako ostatním členům rodiny = vychází se z Úmluvy o právech dítěte (dítě má právo na jméno, na soukromí, na vzdělání podle svého výběru, na zachování listovního tajemství, na přiměřené podmínky odpovídající jeho potřebám).

Patologické výchovné působení v rodině – nevhodná výchova

- a) ochranářská (rozmazlující) – neučí dítě samostatnosti, rodiče za dítě každou činnost vykonají --- syndrom naučená bezmocnost,
- b) autokratická, autoritativní – výchova prostřednictvím příkazů, zákazů, nařízení. Veškerý čas a činnosti jsou přesně vymezeny, výsledkem dva extrémy – dítě si bude vybíjet svou agresi vůči hračkám, zvířatům nebo vůči slabším jedincům, x dítě bude celý život trpět pocitem méněcennosti
- c) protektizující – rodina, která hájí zájmy dítěte za každou cenu: zastrasování, korupce i fyzické násilí --- důsledek – dospělý jedinec, pokud se uplatní, je rozený diktátor, pokud se neuplatní zcela, bude podlézat nadřizeným a deptat podřízené.
- d) odmítající – důvody odmítání – nechtěné dítě nebo handicapované dítě --- sociální nepřizpůsobenost dítěte a trpí komplexem méněcennosti (psycholog Adler)
- e) odkládající – rodina odloží děti k prarodičům nebo jiným příbuzným – většinou u nezralých rodičů, nevýhodou je, že děti vidí výchovu jako dvoukolejnou --- naučí se toho zneužívat

- f) přetížená – většinou vysokoškolsky vzdělaní rodiče – mají pocit, že na výchovu nestačí --- konflikty mezi rodiči i mezi rodiči a dítětem --- dítě stresováno --- získá pocit, že nic nestíhá jako rodiče
- g) pedantská – většinou starší rodiče – chtějí v dětech zúročit to, čeho sami nedosáhli, bez ohledu na schopnosti a možnosti dítěte
- h) prázdná skořápka – dnešní typ – každý člen rodiny má své osobní prostředí, chybí interakce mezi jednotlivými členy rodiny --- dítě se stane uzavřené, stačí si samo nebo je dítě přecitlivělé a snaží se upoutat na někoho jiného

Vyučovací zásady:

- 1) zásada názornosti – nejstarší zásada, J.A.K.- zlaté pravidlo učitelů
- 2) zásada soustavnosti – promyšlený postup, od jednoduššího ke složitějšímu, od postupnosti k návaznosti, od blízkého ke vzdálenému, od známého k neznámému, jednoduchého ke složitému, od části k celku a naopak od celku k částem (syntéza a analýza), od konkrétního k abstraktnímu
- 3) zásada přirozenosti
- 4) zásada přiměřenosti – náročnost, tempo
- 5) zásada důkladnosti vyučování – osvojené učivo nejen trvalé, ale i uvědomělé, správné, systematické a hluboké --- nutnost pochopit učivo
- 6) zásada individuálního přístupu

>>> vyučování = prezentace poznatků - výklad učiva, + procvičování – aplikace učiva + opakování + zkoušení; **NÁZORNOST!**

„Řekni mi to > já to zapomenu, ukaž mi to > a já to poznám, nech mne to udělat > já to pochopím.“

Učitel „jako“ sociální pracovník

Zásady a východiska moderní sociální práce lze vnímat jako zásady uplatňované v práci ostatních společenskovedních disciplín, tedy i v pedagogice jako obecné vědě o výchově /edukaci. Sociální práce je orientována na pomoc jedinci v kritických bodech životní dráhy nebo při patologickém průběhu životní dráhy. Kompetentní a kvalifikovaný pedagog by měl vedle primárních edukačních, tj. výchovně vzdělávacích, funkcí plnit řadu dalších funkcí – mj. tyto:

- vazba : učitel–žák = funkce diagnostická
- vazba: žák–učitel = funkce poradenská
- vazba: učitel–rodiče = funkce informační
- vazba: rodiče–učitel = funkce konzultační
- vazba: učitel–pedagogický sbor = funkce koordinační

>>> pedagog jako partner a spolupracovník sociálního pracovníka a naopak!!!

Vybrané edukační problémy

- Orientace na výkon

Rozdělování na ty, co výkon podávají, a ty nedostačivé; zaměňování výkonu s nadáním, úspěšností, normalitou, inteligencí

- Neprospívání

Rozpor mezi obsahem výuky a její formou, mezi učivem a možnostmi žáka, absence podmínek k domácí přípravě, nedobrá interakce mezi učitelem a žákem, klima ve třídě, percepční a zdravotní problémy

- Výchovné problémy

Krise autorit a hodnot, patologie osobnosti, vliv rodiny a komunity, nevhodné výchovné působení atd.

- **Školní fobie** = rozpor mezi očekáváním rodičů a možnostmi žáka, nepřátelské klima, šikana aj.
- **Feminizace** = nedostatek mužských vzorů i autorit, genderová nerovnováha
- **Statut učitele** = je snižován konzumní hodnotovou orientací....
- **Prestiž vzdělání** = již není (zdánlivě!) předpokladem ekonomické prosperity...
- **Neprojojenost, neprovázanost vzdělávacích obsahů** – segmentace na jednotlivé předměty, obory X vše souvisí se vším...

Ad 2.)

Formální a neformální učení i vzdělávání, vztah mezi učním a vzděláváním:

- Formální učení je záměrná a „organizovaná“ aktivita, zacílená na rozvoj vědomostí a dovedností v určité oblasti lidského života.
- Neformální u. je nezáměrný, průběžný a bezprostřední proces, v jehož rámci člověk prostřednictvím zkušeností, předávaných hodnot, nápodoby apod. získává podněty, které využívá ve svém životě.
- Formální vzdělávání se uskutečňuje ve vzdělávacích institucích (školy, spolky, agentury) podle určitého strukturovaného plánu s jasnými cíli (> výsledné kompetence vzdělaného).
- Neformální vzd. má rovněž stanoven rámcový cíl, ale uskutečňuje se mimo vzdělávací instituce a též jinými prostředky (exkurze, výlety, klubová zájmová činnost, zážitkové aktivity aj.)

I v SPr a SS se prolíná formální i neformální vzdělávání a učení!!! Mj. „nepedagogická výchovná činnost“ v SS.

Složky žádoucí gramotnosti:

- triviální, morální, sociální, občanská, právní, počítačová – tedy mj.:

Funkční gramotnost / FG = souhrn schopností, vědomostí a dovedností, které umožňují člověku zvládat úkoly běžného života a společensky fungovat, být aktivním občanem, orientovat se ve světě. Zahrnuje:

- 1) literární gramotnost (schopnost porozumět textu)
- 2) dokumentová gramotnost (schopnost vyhledat informace i někde jinde než v daném textu)
- 3) numerická gramotnost (schopnost pracovat s čísly, s matematickými operacemi)
- 4) prosociální gramotnost (schopnost orientovat se ve společenských normách a institucích – úřady, občanská agenda aj.)

Gramotnost tedy není jen zvládnutím trivia (čtení, psaní, počítání), ale schopností jej využívat v životě a aplikovat vědomosti v „existenčních“ činnostech

Informačně gramotný (IG) člověk by měl mít osvojeny následující způsobilosti, aby dokázal:

- identifikovat své informační potřeby,
- pro získání informací zvolit nejvhodnější strategii,
- využívat odpovídající zdroje a informační systémy,
- v informačních zdrojích vyhledat požadované informace,
- získané informace kriticky zhodnotit,
- informace vhodně zpracovat a využít,
- informace zprostředkovat jiným lidem v různých podobách.

+ souvisí s ICT gramotností.

FG a IG jsou vzájemně podmíněné a provázané.

Informace, znalosti, dovednosti jsou i nejsou zbožím, v každém případě rozvoj a prohlubování vědění osobního i společenského přispívá k prosperitě člověka i společnosti, může eliminovat riziko chudoby a soc. vyloučení.

Vzdělání = nástroj k uvědomění a osvobození člověka!

Posun od peněz pro chudé k penězům na jejich vzdělání, pracovní zručnost a k nastartování jejich ekonomické aktivity, tedy k alespoň částečné svépomoci – příklad: místo peněz pro suchem trpící, peníze na studny a zavlažování; místo peněz na potraviny pro hladovějící, peníze na jejich vlastní zemědělskou činnost.

Ad 3.)

Vzdělávací systém ČR, vzdělávací politika

Ústava ČR, Školský zákon – **Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) v platném znění (2015), Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících v platném znění**, Vyhláška o vzdělávání žáků a studentů s SVP a žáků mimořádně nadaných, Metodiky MŠMT, **Rámcový Vzdělávací Plán** (dle MŠMT, je dán pro určité stupně a typy škol) a **Školní Vzdělávací Plán** (detailnější rozpracování RVP na určité škole); RVP a ŠVP se netýkají VOŠ a VŠ – zde nutná akreditace

Politika – vzdělání vnímáno jako nástroj ekonomického a sociálního i osobního rozvoje, prevence sociální deviace, patolog. jevů, nezaměstnanosti...

Vzdělaný a s ohledem na vlohy, nadání, schopnosti, znalosti a dovednosti rozvinutý člověk se lépe uplatní ve společnosti, je úspěšný a prospěšný...

Vzdělání musí být dostupné všem bez ohledu na postižení, původ, rasu atd., zrušena tzv. nevzdělavatelnost. Relativnost statistik o vzdělání obyvatel – příklady.

Typologie škol a vzdělávacích institucí

Předškolní vzdělávání – MŠ

Primární vzd. – ZŠ, SpecZŠ, PratkŠ

Sekundární vzd. – OU, OŠ, SOU, SOŠ, gymnázia, lycea, ObchA, konzervatoře, SpSŠ

Terciární vzd. – VOŠ,

VŠ třístupňové > VŠ I. – Bc, VŠ II. – Mgr./Ing., VŠ III. – Ph.D./Th.D.

V kontextu zdr. postižení je systém duální = speciální edukace a inkusivní/mainstream edukace*; dále může mít formu:

- MŠ a ZŠ při zdravotnických zařízeních
- Možné i domácí vzdělávání – ve spolupráci se spádovou školou
- Zákon o pedagogických pracovnících. Odborník vs. učitel.

Z hlediska zřizovatele:

- Školy veřejné = obce, města, kraje, u českých škol v zahraničí MŠMT+MZV
- Školy církevní = MŠ, ZŠ, SŠ, VOŠ
- Školy státní – SŠ a VŠ = vojenské, policejní, diplomatické apod. MO, MV, MZV
- Školy soukromé = MŠ, ZŠ, SŠ, VOŠ, VŠ – soukromý subjekt podléhající akreditaci MŠMT, školné

Vedle škol s klasicky strukturovaným učivem (ročníky, předměty dle RVP) existují **alternativní** školy – neřídí se RVP, ale mají vlastní Vzdp, nutný souhlas MŠMT (což platí u všech typů škol!) = Waldorfská š., Montesoriovská š. apod. – je zde jiná, tematicky provázaná struktura učiva, respekt k individualitě žáka, riziko – přechod na klasický typ školy.

Dětské domovy – dítě zde může být do 18 nebo 19-ti let (podle ukončení SŠ, OU, SOU aj.), riziko = přechod do běžného života, nezkušenost, absence zázemí > vhodná podpora typu domů na půl cesty apod.

Zařízení pro DaM s patologií v chování – DDiagnÚ, DiagnÚM, VýchÚ, VÚDM. Do 19-ti let, Detenční ústavy pro mladistvé zločince.

*K otázce speciálního vs. inkluzivního vzdělávání: Inkluzivní vzdělávání má zásadní oporu v české legislativě, tj. v **Zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) v platném znění, Provděcí vyhláše k tomuto zákonu (2015/2016) a v Zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovních v platném znění. Snad ještě důležitější je v podpoře „mainstreamingového“ vzdělávání systémová podpora škol, další vzdělávání pedagogických pracovníků a informačně-osvětové působení na rodičovskou i žákovskou/studentickou veřejnost, což je v kompetenci MŠMT, krajů a zřizovatelů jednotlivých škol (obce, církve aj. nestátní subjekty).**

Ad 4.)

Školská poradenská zařízení = PPP, SPC, SVP... - viz Novosad: Poradenství (Portál, 2009) – kapitola 8.1 (školské poradenství) >>>> vztah k SPr

Ad 5.)

Speciální pedagogika jako pomáhající obor i vědní disciplína – předmět, cíl, mezioborové vztahy.

Dříve pedagogika vadných, zmrzačených apod., defektologie, VaV DaM vyžadujících zvláštní péči.

Navazuje na Pg, Soc., Psych., lékařství, filozofii, antropologii, právo, kooperuje s spr.

Edukace osob se zdravotním postižením a speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) bez rozdílu věku i míry postižení. Též edukace osob se sociálním nebo sociokulturním znevýhodněním. Cílem je maximálně dosažitelný rozvoj osobnosti i seberealizace osob:

- s tělesným (interním, pohybovým)
- smyslovým – zrakovým, sluchovým,
- mentálním, komunikačním / řečovým postižením (NKSch),
- kombinovaným či vícečetným postižením (hluchoslepou, tělesné a mentální, mentální a psychiatrické/duševní atd.)
- osob s duševním onemocněním

a osob s poruchami emocí, chování, pozornosti a učení (sy. LMD a SPU / SPUCH, resp. ADHD)

- Koordinovaná / ucelená rehabilitace,
- Edukace všech, nejen vědomosti a dovednost je používat, ale také prosociální chování a sebeobshluha a soběstačnost v běžných životních úkonech,
- Abilitace – uschopňování (re-ha),
- empowering = zmocňování, koncept přístupnosti a rovných práv
- people in first = člověk je na prvním místě a je expertem na svůj život.
- Posun od opatrování, péče k podpoře a facilitaci, od pomoci k svépomoci

K zamyšlení a porovnání toho, co je veřejně prezentováno s realitou a žádoucím trendem:

>>> jaký máte názor na segregované, tj. speciální vzdělávání versus inkluzivní vzdělání => hranice, možnosti, přístupy, kdy lze a nelze (vhodnost), podmínky. Text vs. vaše osobní či zprostředkované zkušenost => esej do 18. 3. v rozsahu 1 – 2 str.

INKLUZIVNÍ BY MĚLA BÝT SPOLEČNOST

In: Bulletin Linky Bezpečí (2014, str. 9–10)

Rozhovor s PhDr. Mgr. Liborem Novosádem, Ph.D. vedla Mgr. Klára Stuchlá Libertová

V čem je podle Vás hlavní význam inkluzivních škol?

Inkluzivní školy nejsou, inkluzivní by měla být společnost, resp. klima, které v ní panuje. Jsou školy, které podporují inkluzivní vzdělávání, tedy edukaci v hlavním vzdělávacím proudu a přirozeném prostředí (bydliště, spádová škola), a školy, které tento trend a v podstatě zákonnou povinnost odmítají. Přínos těch prvních je jednak v tom, že napomáhají co největšímu rozvoji osobnosti žáka – vlohy, potenciál, schopnosti atd., a jednak pokládají základ inkluzivní společnosti tím, že přirozeně podněcují koexistenci a interakci mezi dětmi s postižením a bez něho. Tím přispívají k poznání, že hlavní není na člověku jeho postižení či nepostižení, ale jeho osobnost, to jaký je, co může dokázat, jaké má hodnoty a v čem spočívá jedinečnost a neopakovatelnost jeho bytí.

Jaké podmínky jsou pro fungování inkluzivního vzdělávání stěžejní?

Lidský faktor – učitelé, spolužáci, rodiče a jejich empatie, nepředpojatost, otevřenost; dále bezbariérovost – bezpečné prostředí pro osoby s poruchami v oblasti pohybu, orientace a komunikace, tedy prostředí přístupné lidem s tělesným, zrakovým i sluchovým postižením. Klíčové jsou také použité edukační metody, individuální přístup k žákům či studentům s postižením a dostupnost i ochota managementu škol získat kvalitní asistenty pedagoga a pořídit potřebné edukační i kompenzační pomůcky. Podceňovanou oblastí je bohužel klima ve třídním i školním kolektivu a reakce rodičů žáků bez postižení. Traduje se jakási obava, že díky péči o žáka s postižením budou zanedbávány žáci bez postižení, a obecné přesvědčení, že „mu bude lépe mezi svými“. Ve vrstevnickém kolektivu pak může být patrná nepřipravenost na vzájemný kontakt, obava z komunikace i v extrémních případech různá míra odmítání či šikany. Může dojít i k tomu, že žák s postižením raději odejde do speciální školy.

Jaká jsou hlavní témata (politika, pedagogické metody, podmínky financování atd.), která dle Vašeho názoru ovlivňují kvalitu českého vzdělání?

V podstatě viz výše a také politický konsensus v tom, kolik peněz školství pro svůj rozvoj potřebuje, jasná a kontinuální vize, koncepčnost a motivační stimuly pro učitele ohledně jejich dalšího vzdělávání. Ovládat učivo nestačí, učitel ho musí umět předat a žáky bez rozdílu naučit tyto vědomosti a dovednosti používat v praxi. Současně jde o to, aby vzdělávání dle svých osobních možností měli příležitost své poznatky, vědomosti a dovednosti uplatnit v pracovní i životní praxi, bez toho ztrácí investice do vzdělávání smysl.

Jak z vašeho pohledu hodnotíte situaci v ČR, pokud jde o inkluzivní vzdělávání? Co jsou její hlavní úskalí? A jak se k němu staví česká legislativa?

Právo na vzdělání je dáno jak Ústavou ČR, tak Školským zákonem (Zákon č. 561 / 2004 Sb. a jeho novelizace). Lidé s postižením mají oporu i v Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením, která se ratifikací v r. 2009 stala součástí českého právního řádu,

podobně jako tzv. Antidiskriminační zákon (Zákon č. 198 / 2009 Sb.). Problém je spíše v obtížné vymahatelnosti práva, i když po zavedení institutu ombudsmana se situace zlepšila, a v určité právní a kompetenční rozpornosti – např. žák má právo se vzdělávat v přirozeném sociálním prostředí (např. ve spádové škole) a neztrácet kontakt s rodinou, avšak ředitel školy může - s odvoláním na prováděcí vyhlášku ke vzdělávání žáků se speciálními vzd. potřebami a školskému zákonu – tohoto žáka odmítnout s poukazem na to, že škola nemá podmínky (personální, prostorové, edukační, technické aj.) odpovídající jeho specifickým potřebám. Rodiče se sice mohou odvolat, ale usilujte o to, aby vaše dítě chodilo do školy, kde ho nechtějí, protože... Jiným paradoxem je to, že inklusivnímu vzd. mají napomáhat školská poradenská zařízení – zejm. Speciálně pedagogická centra, ta však v řadě případů pracují při speciálních školách (s nimiž jsou zřizovatelsky a finančně provázána), které jsou financovány podle počtu žáků. Tudíž zde může být „ekonomicky“ motivovaná tendence doporučovat vzdělávání speciální. Osobně jsem pracoval s mnoha lidmi, jimž bylo doporučeno toto vzdělávání, ačkoliv nakonec dosáhli i středoškolského vzdělání na běžné (mainstream) škole a pokračovali studiem na VŠ.

Jaká politická rozhodnutí by byla potřeba pro změnu aktuální situace? Co všechno by bylo třeba změnit? Jaké kroky by mohly větší inkluzivnosti pomoci?

Už jsem to víceméně naznačil – tedy analýza situace, odstranění systémových nedostatků, stabilizace systému vč. lepšího zapojení školství do konceptu ucelené (koordinované) rehabilitace a změna postojů ve společnosti.

A jaká je pozice České republiky v této oblasti ve srovnání s jinými zeměmi EU?

Asi tak uprostřed – jsme v průsečíku dvou trendů: Tradičního a léta pěstovaného modelu speciálního, tedy v podstatě segregujícího školství, a školství usilujícího o inkluzi. Objektivně je třeba říci, že náš systém spec. školství byl propracovaný, má stále solidní úroveň a skýtá komplex služeb – edukace, logopedie, poradenství, rehabilitace, kroužky, v některých případech i ubytování a soc. péče atd., což jinak musejí rodiče dětí vzdělávaných inklusivně zajišťovat sami. Jsou i děti, které např. z rodinných či sociálních důvodů jinou možnost nemají. Ovšem co speciální školství dokonale kompenzovat nemůže, je riziko sociální izolace a podnětové i citové deprivace. Situace ve V.B., Skandinávii, severní Americe apod. je vývojově jiná, neboť tam se segregované vzdělávání tolik nerozvinulo díky tomu, že bylo zřejmé, že díky vzdálenostem, osídlení atd. bude ekonomicky neúnosné svážet děti s jednotlivými druhy postižení do „centralizovaných“ speciálních škol. Další roli v tom sehrála filozofie lidských práv (rovnoprávnost, přirozenost lidské jinakosti i akcent na význam rodiny ve vývoji člověka). K současnému stavu však musely zmíněné země dojít cestou poznání a hledání, tedy cestou podobnou té, po níž se ubíráme v ČR.

Občanské sdružení Rytmus začalo od poloviny března tohoto roku realizovat dlouhodobý kurz pro koordinátory inkluze. Myslíte si, že by tento model mohl začít dobře fungovat i u nás?

Myslím, že koordinátor inkluze je funkce redundantní (přebytečná, pozn. red.). Školy mají metodické, legislativní i personální (mj. asistent pedagoga) a ekonomické nástroje (zvýšená dotace na žáka s postižením) k tomu, aby inklusivně vzdělávaly, jde spíše o to, aby tyto nástroje i přes zvýšenou administrativní a personální zátěž využívaly. Přidáním další pozice do systému se jen tříští a znepřehledňují kompetence aktérů celého procesu. Neziskovky by

měly především poskytovat takové služby, které nezabezpečuje veřejná správa, popř. veřejnou správu doplňovat tam, kde je to potřeba – pro školství to platí např. o zajištění dobré kooperace mezi pedagogickou a osobní asistencí, tu první musí zajistit škola, tu druhou rodiče ve spolupráci se školou s tím, že jde o službu sociální, tedy dle Zákona o sociálních službách. Kurz by byl vhodný spíše pro rodiče, aby byli lépe připraveni na to všechno, s čím se budou muset „poprat“.

Jaké výhody přinášejí dětem společné školy pro žáky nadané i méně nadané? Můžete, prosím, poukázat i na konkrétní zkušenosti ze zahraničí?

Nadání není absolutní hodnota. Každý má nadání, vlohy pro něco, pro nějakou oblast aktivit. Ani inteligence nebývá rozvinuta rovnoměrně – např. nadprůměrné schopnosti v matematickém myšlení, nemusejí znamenat kvalitní jazykové schopnosti apod. V každém případě platí, že pokud není nadání včas podchyceno a stimulováno, nerozvine se a člověk ho nebude umět využívat. Přínos ze zkušeností u nás i v zahraničí je zřejmý – vzájemná stimulace a učení se toleranci – každý není nadaný, každý má vlohy pro něco jiného, někdo pro myšlenkové operace, někdo pro fyzickou činnost apod. ale to neznamená, že je méně člověkem. Předpokladem úspěchu je dosažení vyváženosti v podpoře žáků více i méně nadaných a diferenciaci edukační péče dle jejich individuálních potřeb a možností.

Jaké jsou podmínky realizace inkluze ve školním prostředí v České republice?

Zlepšují se, školy aj. kompetentní instituce začínají opouštět jakýsi formalismus a alibismus, přestávají se hledat důvody, „proč to nejde“, a hledají se způsoby, „jak na to“. Významný je také posun od orientace na zneschopňující charakteristiky – tj. diagnózu, postižení, k orientaci na to, co z postižení vyplývá pro život a vzdělávání člověka, tedy na dopady postižení a jejich eliminaci i na podmínky pro využití potenciálu každého žáka či studenta s postižením. Ostatní viz výše.